

№ 333. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

13. Територіальна організація влади в Україні: статус і повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування / за заг. ред. А. П. Зайця ; уклад. : О. М. Семьоркіна, І. І. Чипенко, Л. В. Нефедова ; М-во юстиції України. – К. : Ін Юре, 2002. – 928 с.

14. Формування політики регіонального розвитку: досвід країн Центральної та Східної Європи в контексті вступу до ЄС / Т. Потканські, В. Ніжнянські, П. Сегварі. – [Б. м.]: Канадський інститут урбаністики, 2006. – 142 с.

15. Фрицький Ю. Повернення гміни. Польська реформа самоврядування і громадські організації / Ю. Фрицький, Н. Ішуніна // Віче. – 2002. – № 6. – С. 34–39.

16. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран / В. Е. Чиркин. – М. : Юристъ, – 1997. – 568 с.

JEL G 230

УДК 657.412.7:331.25 (477)

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ ЯК ОДНА ЗІ СИСТЕМОУТВОРЮВАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

А. Колодій, к. е. н., доцент

Львівський національний аграрний університет

© А. Колодій, 2016

Колодій А. Недержавні пенсійні фонди як одна зі системоутворювальних складових пенсійної системи України

Охарактеризовано сучасну систему пенсійного страхування і забезпечення в Україні, яка складається з трьох рівнів. Виділено основні риси солідарної і накопичувальної систем та системи недержавного пенсійного страхування. Коротко проаналізовано досвід управління фінансовими ресурсами недержавних пенсійних фондів у різних країнах світу. Розкрито сутність і становлення системи недержавного пенсійного забезпечення. Розглянуто переваги недержавних пенсійних фондів серед інших учасників фінансового ринку України. Розкрито основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів України, зокрема в частині пенсійних внесків та пенсійних виплат. Запропоновано напрями вдосконалення діяльності недержавних пенсійних фондів на перспективу.

Ключові слова: солідарна система, накопичувальна система, недержавне пенсійне забезпечення, недержавний пенсійний фонд, пенсійні внески, пенсійні виплати, пенсійні контракти, пенсійні активи.

Kolodiy A. Non-state pension funds as one of the backbone component of the pension system in Ukraine

Modern system of pension insurance and maintenance in Ukraine, which consists of three levels is characterized. The main features of «pay as you go» system (PAYG) and funded private pensions system are highlighted. Financial management experience in private pension funds around the world are briefly analyzed. The essence and establishment of private pensions are considered. Advantages of private pension funds among other financial market participants Ukraine are observed. The basic indices of performance of private pension funds Ukraine, especially in terms of pension contributions and pension payments are displayed. Directions of improvement of private pension funds in the future are proposed.

Key words: «Pay As You Go» system (PAYG), the funded system, private pension provision, pension fund, pension contributions, pension payments, pension contracts, pension assets.

Колодій А. Негосударственные пенсионные фонды как одна из системообразующих составляющих пенсионной системы Украины

Дана характеристика современной системы пенсионного страхования и обеспечения в Украине, которая состоит из трех уровней. Выделены основные черты солидарной и накопительной систем и систе-

ми негосударственного пенсионного страхования. Коротко проанализирован опыт управления финансовыми ресурсами негосударственных пенсионных фондов в разных странах мира. Раскрыта сущность и становление системы негосударственного пенсионного обеспечения. Рассмотрены преимущества негосударственных пенсионных фондов среди других участников финансового рынка Украины. Раскрыты основные показатели деятельности негосударственных пенсионных фондов Украины, в частности в части пенсионных взносов и пенсионных выплат. Предложены направления совершенствования деятельности негосударственных пенсионных фондов на перспективу.

Ключевые слова: солидарная система, накопительная система, негосударственное пенсионное обеспечение, негосударственный пенсионный фонд, пенсионные взносы, пенсионные выплаты, пенсионные контракты, пенсионные активы.

Постановка проблеми. Ринкові перетворення в Україні та євроінтеграційні процеси зумовлюють соціальну спрямованість здійснюваних реформ, першочерговим завданням яких є досягнення високих стандартів якості життя. Визначальним чинником суспільного добробуту у цьому контексті виступають надійний соціальний захист населення та його належне пенсійне забезпечення. Ефективність пенсійної системи, її перманентне реформування та функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) в сучасних умовах є важливими й необхідними чинниками суспільного розвитку держави та відіграють надзвичайно важливу роль у поліпшенні соціального захисту населення. Світовий досвід свідчить про те, що одним з основних суб'єктів, спроможних акумулювати фінансові ресурси, перетворювати їх на інвестиційний капітал, а відтак отримувати інвестиційний дохід, є недержавні пенсійні фонди (НПФ). Проте, незважаючи на відносно тривалий період функціонування останніх, досвіду у цій сфері діяльності нагромаджено мало, зокрема це стосується управління фінансовими потоками та виконання зобов'язань щодо виплати пенсій, які базуються на проведенні ефективної інвестиційної політики. Світові тенденції старіння населення та зниження народжуваності зумовлюють пошук нових шляхів вдосконалення чинної пенсійної системи України, які б дали змогу підняти на якісно новий рівень життя пенсіонерів й паралельно стимулювати розвиток економіки. Тому дослідження розвитку та перспектив функціонування системи НПЗ, яка, без сумніву, має значний потенціал до зростання, є на сьогодні особливо важливим. Значне місце у цій сфері належить дослідженню питань інвестування активів вітчизняних НПФ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку системи недержавно-

го пенсійного забезпечення, зокрема особливостей функціонування НПФ та їх інвестиційної діяльності, досліджували, зокрема, О. Коваленко, О. Мелешко, Н. Небаба, Н. Приказюк, Н. Статівка, В. Столяров, В. Толубяк, С. Черкасова та інші, у працях яких розкрито проблеми державного регулювання системи НПЗ, порушено питання інвестування активів НПФ, досліджено фінансові механізми пенсійного забезпечення.

Досліджуючи питання функціонування НПФ, Н. Статівка та Н. Вечирко виокремлюють два концептуальні підходи до регулювання розвитку системи НПЗ. За першим підходом, НПЗ – саморегульована система у ринковій економіці, тому державне регулювання тут повинно бути зведене до мінімуму, за другим – держава гарантує ефективну діяльність НПФ, нівелює всі ризики та унеможливує втрати коштів вкладниками [10].

На думку С. Черкасової та М. Сороківської, активний розвиток вітчизняних НПФ зумовлений не лише пошуком з боку населення надійних механізмів інвестування коштів, а й неефективною державною системою виплати пенсій, яка не в змозі задовольнити зростаючі потреби громадян у забезпеченні матеріального добробуту. З огляду на це громадяни зацікавлені в додатковому пенсійному забезпеченні [14].

Як зазначає Н. Небаба, метою впровадження недержавного пенсійного забезпечення є гарантування населенню доходів після настання пенсійного віку через накопичення та примноження коштів протягом тривалого періоду часу. Держава зі свого боку має створити ефективну нормативно-правову базу для регулювання діяльності НПФ, сприяння їх розвитку та контролю за диверсифікацією активів [3].

Можна погодитися з думкою О. Мелешко, що діяльність НПФ має довгостроковий характер. Відповідно можна припустити на-

стання непрогнозованих подій, що у свою чергу може мати непередбачувані наслідки як для фонду, так і для економіки країни загалом [4]. Отже, зважаючи на велику кількість дискусійних моментів, подальше опрацювання окресленої проблематики можна вважати актуальним. Тому питання інвестиційного потенціалу недержавних пенсійних фондів вимагає подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є оцінка діяльності НПФ у системі НПЗ, аналіз використання інвестиційних ресурсів й визначення проблемних питань у

діяльності фондів та окреслення способів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Розвиток системи пенсійного страхування і забезпечення в Україні тісно пов'язаний з демографічними, соціально-політичними та економічними процесами. На сьогодні пенсійне законодавство основним чином сформоване, що дає змогу схематично відтворити пенсійну систему України, яка згідно зі ст. 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» складається з трьох рівнів (рис. 1).

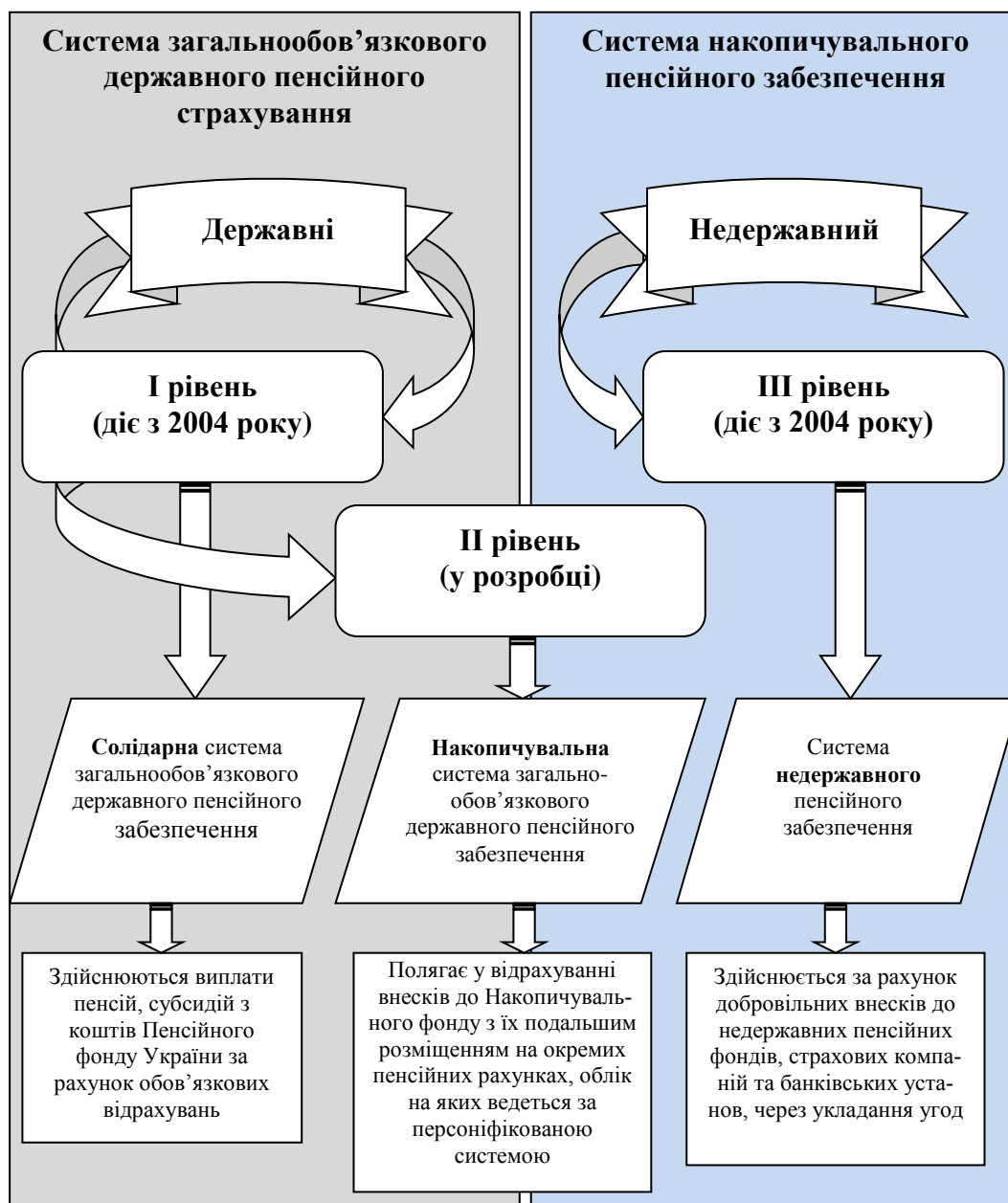

Рис. 1. Складові елементи пенсійної системи України*.

*Власна розробка автора.

Перший рівень – солідарна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду.

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб’єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат.

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об’єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, другий та третій рівні – систему накопичувального пенсійного забезпечення [8].

Основним завданням пенсійної системи є створення умов для забезпечення працівникам належних виплат після досягнення ними пенсійного віку. Це завдання реалізується за допомогою фінансових механізмів пенсійного забезпечення.

Дослідник О. Коваленко визначає фінансовий механізм як систему фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовуються у фінансовій діяльності держави і підприємств за відповідного нормативного, правового та інформаційного їхнього забезпечення, а також відповідної фінансової політики на мікро- та макрорівні [1, с. 54].

Фінансовий механізм солідарної системи базується на принципах обов’язковості страхування, солідарності та субсидування, рівноправності застрахованих осіб щодо отримання пенсійних виплат, диференціації розмірів пенсій залежно від тривалості страхового стажу та розміру заробітної плати, спрямування частини страхових внесків до накопичувальної системи пенсійного страху-

вання, надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду [1].

Сутність функціонування цього механізму у солідарній системі полягає в тому, що фінансові ресурси, сформовані за рахунок страхових внесків працездатного населення, відразу спрямовуються на виплату пенсій. Натомість у накопичувальній системі сплачені застрахованою особою внески є її власністю та інвестуються у різні види фінансових інструментів з метою отримання прибутку.

Добровільна накопичувальна система реалізується через страхові компанії та недержавні пенсійні фонди. Недержавне пенсійне забезпечення є невід’ємною складовою пенсійної системи України. Варто зазначити, що протягом останніх років в Україні діють недержавні пенсійні фонди – особлива організаційно-правова форма некомерційної організації соціального забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їхніх об’єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами додаткових до загальнообов’язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат за рахунок відрахувань на недержавне пенсійне забезпечення та інвестиційного доходу, нарахованого на них [11, с. 40].

Система недержавного пенсійного забезпечення як складова системи накопичувального пенсійного забезпечення є вагомим джерелом додаткових пенсій для громадян та водночас акумулює значні внутрішні інвестиційні ресурси для розвитку національної економіки [12, с. 127]. Основним законодавчим актом, який регулює її діяльність, є Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [9]. Згідно зі ст. 1 згаданого закону, недержавний пенсійний фонд – це юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність винятково з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам фонду.

Ефективне функціонування НПФ є одним з основних чинників нарощування інвестиційних ресурсів та мобілізації довгострокових ресурсів для фінансування проектів розвитку країни [6, с. 103].

З метою досягнення власних економічних цілей кожна країна обирає той чи інший напрям розвитку пенсійних ринків. У більшості країн пенсійні фонди, участь в яких є добровільною, мають ліберальніші обмеження для власної інвестиційної діяльності. На думку О. Мелешко, ліберальні законодавчі обмеження в розвинутих країнах призвели до потужної концентрації фінансових ресурсів НПФ в інструменти фондового ринку, що стало однією з причин їх значних втрат навіть за умови розумної диверсифікації.

Узагальнюючи досвід діяльності НПФ країн із розвинутою пенсійною системою, слід виділити три основні методи портфель-

ного регулювання: якісні й кількісні портфельні обмеження та їх комбінація. Розглянемо основні відмінності підходів до інвестиційного регулювання, від найбільш жорстких методів до найліберальніших, на прикладі країн із розвинутими пенсійними ринками (табл. 1).

Країни Латинської Америки та Центральної і Східної Європи більш схильні до застосування методу кількісних обмежень як основи управління фінансовими ресурсами пенсійних фондів. Кількісний підхід передбачає різноманітні інвестиційні обмеження, яких інвестиційні менеджери зобов'язані дотримуватися у формуванні портфеля від імені пенсійного фонду.

Таблиця 1

Досвід управління фінансовими ресурсами недержавних пенсійних фондів у різних країнах світу*

Країна	Інвестування тільки в дозволені інструменти	Встановлення лімітів за окремими інструментами	Ліміти для набору інструментів	Ліміти за емітентами	Ліміти за ризиком	Мінімальний рівень прибутковості	Ліміти закордонного інвестування
Аргентина	+	+		+	+	+	+
Болівія	+	+	+	+	+		+
Бразилія	+	+		+	+	+	+
Чилі	+	+	+	+	+	+	+
Колумбія	+	+	+	+	+	+	+
Коста-Ріка	+	+	+	+	+		+
Сальвадор	+	+	+	+	+	+	+
Перу	+	+	+	+	+	+	+
Мексика	+	+	+	+	+		+
Уругвай	+	+	+	+	+	+	+
Чехія	+	+		+			+
Естонія	+	+		+			+
Угорщина	+	+		+			+
Польща	+	+	+	+		+	+
Казахстан	+	+		+		+	+
Канада		+		+			+
Швеція		+		+			

*Джерело: дані [2, с. 58].

Інвестиційні обмеження та пруденційні правила в різних обсягах застосовуються в усіх країнах незалежно від обраного методу портфельного регулювання. У країнах, фінансові ринки яких перебувають на нижчих ступенях розвитку, інвестиційні ліміти встановлені практично для всіх класів активів. Також існують обмеження на концентрацію власності (максимальна частка випуску акцій компанії, яку дозволено тримати), на придбання активів окремих емітентів та інші обмеження, зокрема й заборона операцій, які підвищують ризики втрати активів [2, с. 57].

На сьогодні в Україні розроблено відповідний пакет нормативно-правових актів, які встановлюють вимоги для суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення на різних етапах їх функціонування. Зокрема, до юридичних осіб, які планують надавати послуги з адміністрування чи з управління активами пенсійних фондів, ставлять особливі вимоги [12, с. 127]. Так, компанія з управління активами (КУА), яка надає послуги пенсійному фонду – суб'єкту другого рівня, повинна:

1) мати щонайменше п'ять років досвіду роботи з управління активами на фінансових ринках України;

2) мати одночасно в управлінні активи в сумі, що визначається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

3) мати власний капітал у розмірі не менш як 25 млн грн;

4) відповідати вимогам, установленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку щодо кваліфікаційного рівня та досвіду роботи фахівців, які безпосередньо виконують функції з управління пенсійними активами накопичувальної системи пенсійного страхування. Такі фахівці не повинні мати судимостей за умисні корисливі злочини та займатися підприємницькою діяльністю [9].

Оскільки регулювання системи НПЗ сконцентровано у декількох державних органах, важливим чинником є побудова дієвого взаємозв'язку між ними. Тут слід звернути особливу увагу на створення інтегрованої системи обміну інформацією між державними органами за результатами перевірок фінансових установ.

Фінансові ресурси недержавного пенсійного фонду формуються зазвичай за рахунок страхових внесків та інвестиційного доходу. Пенсійні внески до пенсійного фонду спла-

чуються у розмірах та в порядку, встановлених пенсійним контрактом, відповідно до умов обраних пенсійних схем. Зазначені в пенсійному контракті розміри сплачуваних до пенсійного фонду пенсійних внесків можуть змінюватися відповідно до умов обраних пенсійних схем [9].

Згідно з інформацією Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, станом на 30.06.2016 р. в Державному реєстрі фінансових установ зафіксовано 66 недержавних пенсійних фондів та 22 адміністратори НПФ [4]. Основні показники діяльності НПФ за 2013–2015 рр. відображає табл. 2.

Аналіз діяльності НПФ за останні три роки свідчить про їхній відносно стабільний розвиток. Хоча загальна кількість НПФ за досліджуваний період зменшилася на п'ять одиниць, це не вплинуло на кількість отриманих пенсійних внесків, що зросли на 18,9%. Також зросли суми пенсійних виплат, які становили у 2015 р. загалом 557,1 млн грн, що на 85,6% більше, ніж у 2013 році.

Порівнюючи кількість укладених пенсійних контрактів, бачимо, що у 2015 р. порівняно з 2013 р. їх кількість зменшилася на 1,7 тис. шт., однак, якщо за базу порівняння взяти 2014 р., то у 2015 р. має місце зростання їх кількості на 4,6 тис. шт. Вартість активів НПФ в управлінні КУА у 2015 р. зросла порівняно з 2013 р. на 27,9% – із 725,4 до 928,2 млн грн (рис. 2).

Підсумовуючи, можна констатувати позитивні тенденції у діяльності НПФ на фінансовому ринку. На перспективу основними завданнями, що стоять перед НПФ, є збереження наявних учасників і вкладників та активне залучення нових.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Сьогодні, незважаючи на деякі позитивні моменти діяльності НПФ в Україні, поки що відсутній високий рівень їх розвитку. Це зумовлено загалом низьким рівнем доходів працездатного населення, відсутністю належних гарантій щодо збереження коштів; відсутністю зацікавленості органів державної влади в розробці комплексу заходів щодо стимулювання розвитку недержавних пенсійних фондів; відсутністю на вітчизняному фондовому ринку надійних фінансових інструментів, за допомогою яких можна було б диверсифікувати наявні пенсійні активи фондів тощо.

Таблиця 2

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів України за 2013–2015 рр.

Недержавні пенсійні фонди	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Темпи приросту, 2015 р. до 2013 р., %
Кількість НПФ, усього з них:	76	74	71	93,4
відкриті	61	59	57	93,4
корпоративні	8	8	8	100,0
професійні	7	7	6	85,7
Кількість КУА	46	43	44	95,7
Кількість адміністраторів НПФ	28	24	23	82,1
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	61,4	55,1	59,7	97,2
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	840,6	833,7	836,7	99,5
Загальна вартість активів НПФ, млн грн	2089,8	2469,2	1980,0	94,7
Вартість активів НПФ в управлінні КУА	725,4	838,8	928,1	127,9
Пенсійні внески, всього, млн грн у тому числі:	1587,5	1 808,2	1886,8	118,9
від фізичних осіб	66,5	71,4	80,3	120,8
від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	100,0
від юридичних осіб	1520,5	1736,1	1806,3	118,8
Пенсійні виплати, млн грн	300,2	421,4	557,1	185,6
Кількість учасників, які отримали / отримують пенсійні виплати, тис. осіб	69,0	75,6	82,2	119,1
Загальний дохід, отриманий від інвестування пенсійних активів, млн грн	953,3	1266,0	872,2	91,5
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн грн	818,0	1095,0	657,0	80,3
Сума витрат, які відшкодовують за рахунок пенсійних активів, млн грн	135,3	171,0	215,2	159,1

* Джерело: розраховано за даними [5; 13].

Оскільки позитивний вплив НПФ на економіку країни загалом і на фінансовий та інвестиційний ринок зокрема є беззаперечним, насамперед варто зосередити увагу на створенні нових робочих місць, підвищенні заробітної плати застрахованих осіб, зниженні податкового тиску на пенсійні виплати, вивченні зарубіжного досвіду діяльності НПФ та застосуванні його позитивних сторін у практичній діяльності вітчизняних фондів.

Окрім того, необхідно зазначити, що на розгляді Верховної Ради України перебуває проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та єдиних принципів нарахування пенсій» № 2767 від 30.04.2015 р., який передбачає введення в дію накопичувальної системи з 1 січня 2017 р. [7].

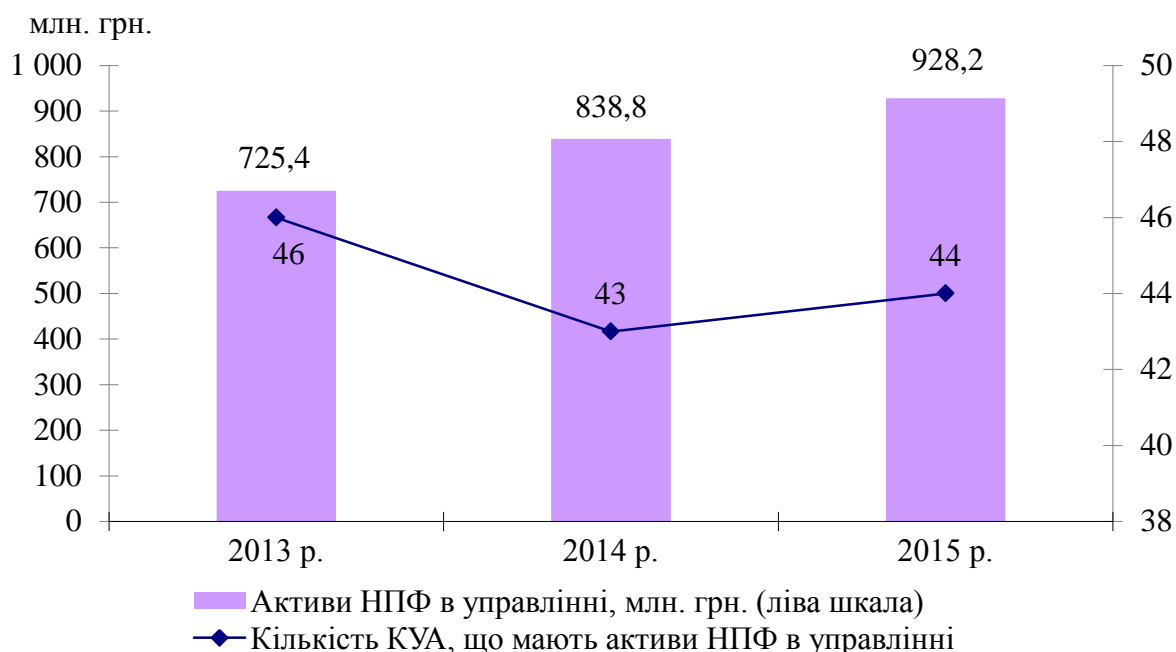

Рис. 2. Динаміка ринку управління активами НПФ у 2013–2015 роках*.

* Джерело: розроблено на основі даних [13, с. 19].

За умови реалізації цього законопроекту в дію будуть введені накопичувальні професійні пенсійні програми, які дадуть змогу акумулювати страхові внески на накопичувальних пенсійних рахунках та інвестувати їх із метою отримання інвестиційного доходу на користь учасників. Паралельне функціонування усіх

трьох рівнів пенсійної системи дасть змогу зменшити диспропорції у виплаті пенсій, розподілити ризики виплати низьких розмірів пенсій, посилити зацікавленість працівників у сплаті страхових внесків. Подальші наукові пошуки стосуватимуться інвестиційного потенціалу та напрямів інвестування активів НПФ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Коваленко О. М. *Методологічні основи фінансового механізму* / О. М. Коваленко // *Фінанси України*. – 2003. – № 4. – С. 51–59.
2. Мелешко О. В. *Проблеми недержавних пенсійних фондів розвинутих країн як наслідок світової фінансової кризи [Електронний ресурс]* / О. В. Мелешко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsw/2010_28/10_28_08.pdf.
3. Небаба Н. О. *Державне регулювання системи недержавного пенсійного забезпечення: сучасний стан і напрями розвитку* / Н. О. Небаба // *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. – 2013. – Вип. 37. – С. 326–334.
4. *Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.06.2016 [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : nfp.gov.ua/files/DepFinMon/NPF_II_kv%202016pdf.
5. *Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2015 [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : nfp.gov.ua/files/sekto/NPF_IVkv_2015.pdf.
6. Приказюк Н. В. *Інвестування активів недержавних пенсійних фондів: тенденції та перспективи* / Н. В. Приказюк, Г. Ю. Тлуста, Т. С. Ковбаса // *Причорноморські економічні студії*. – 2016. – Вип. 3. – С. 102–106.
7. *Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та єдиних принципів нарахування пенсії № 2767 від 30.04.2015 р. [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55000.

8. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України № 1058-IV від 09.07.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.

9. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України № 1057-IV від 09.07.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.

10. Статівка Н. В. Концептуальні підходи до державного регулювання системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні [Електронний ресурс] / Н. В. Статівка, Н. В. Вечирко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Dtr_du/2009_1/files/DerzUpr_01_2009_Stativka_Vechirko.pdf.

11. Столяров В. Ф. Економічний механізм соціального страхування / В. Ф. Столяров, Л. І. Васечко // Фінанси України. – 2007. – № 2. – С. 31–43.

12. Толуб'як В. С. Фінансові механізми пенсійного забезпечення : монографія / Толуб'як В. С. – Тернопіль : Терно-граф, 2011. – 336 с.

13. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу: Аналітичний огляд діяльності ринку управління активами за 4 квартал та 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uaib.com.ua/files/articles/2385/15/Q4_2015__Full_2015_final.PDF.

14. Черкасова С. В. Прогнозування інвестиційного потенціалу вітчизняних недержавних пенсійних фондів / С. В. Черкасова, М. В. Сороківська // Регіональна економіка. – 2013. – № 4. – С. 71–79.

